

Степлюк Катерина Вячеславівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Степлюк Екатерина Вячеславовна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Stepliuk Ekateryna

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ІНСТИТУТУ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ВИЗНАННЯ ДЕРЖАВ В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

РОЛЬ И МЕСТО ИНСТИТУТА МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОГО ПРИЗНАНИЯ ГОСУДАРСТВ В СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

THE ROLE AND THE PLACE OF THE INSTITUTE OF INTERNATIONAL LEGAL RECOGNITION OF STATES IN MODERN INTERNATIONAL RELATIONS

Анотація. У статті автор розглядає і аналізує роль та місце інституту міжнародно-правового визнання держав в сучасних міжнародних відносинах та його необхідність для вступу держав у міжнародні відносини. Адже останній постійно знаходиться у центрі уваги міжнародної спільноти, оскільки кількість невизнаних державних новоутворень у світі не лише не зменшується, а поступово збільшується. Особлива увага приділяється теоріям, формам та критеріям міжнародно-правового визнання. У даній статті також розглянуто деякі приклади державного будівництва окремих невизнаних держав. На основі отриманих результатів, зроблено відповідні висновки щодо ролі державного будівництва у врегулюванні проблем невизнаних держав та його впливів на процеси їх міжнародного визнання/невизнання. Також автором роботи наведено різні погляди науковців з цього питання.

Ключові слова: держава, міжнародно-правове визнання, міжнародні правовідносини.

Аннотация. В статье автор рассматривает и анализирует роль и место института международно-правового признания государств в современных международных отношениях и его необходимость для вступления государств в международные отношения. Ведь последний постоянно находится в центре внимания международного сообщества, поскольку количество непризнанных государственных новообразований в мире не только не уменьшается, а постепенно увеличивается. Особое внимание уделяется теориям, формам и критериям международно-правового признания. В данной статье также рассмотрены некоторые примеры государственного строительства отдельных непризнанных государств. На основе полученных результатов, сделаны соответствующие выводы о роли государственного строительства в урегулировании проблем непризнанных государств и его влияния на процессы их международного признания / непризнания. Также автором работы приведены различные взгляды ученых по этому вопросу.

Ключевые слова: государство, международно-правовое признание, международные правоотношения.

Summary. In the article the author analyzes the role and the place of the institution of international legal recognition of states in modern international relations. And necessity of the institution of international legal recognition to entry for states into international relations. After all, the latter is constantly in the spotlight of the international community, because the number of unrecognized state new formation in the world not only does not decrease, but is gradually increasing. Special attention is paid to the theories, forms and criteria of international legal recognition. Some examples of state-building certain unrecognized states are discussed in this article. Based on the results, which are obtained, we can make conclusions about the role of state construction in resolving the problems of unrecognized states and their impacts on the processes of their international recognition / non-recognition. Also, the author of the work presents different views of scientists on this issue.

Key words: a state, international legal recognition, international legal relations.

Постановка проблеми. Наразі кількість невизнаних державотворень поступово збільшується, тому інститут міжнародно-правового визнання постійно знаходиться у центрі уваги міжнародної спільноти. Серед процесів, які породжують потребу в теоретичному осмисленні їх ролі та місця, впливі на міжнародно-правову сутність, є акт міжнародного визнання держави. Актуальність дослідження піднятого питання полягає в тому, що на сьогодні у світі існує велика кількість невизнаних новоутворень та досі наявна тривала невизначеність доктринальних підходів щодо міжнародно-правового визнання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ця проблема недостатньо досліджувалася в Україні. В єдиному монографічному дослідженні його було розглянуто виключно в аспекті впливу міжнародного права на політичні режими держав (Буроменський М. В., 1997 «Политические режимы государств в международном праве. Влияние международного права на политические режимы государств»). Вітчизняні вчені звертають увагу на інститут міжнародного визнання держав в статтях (Шарум О., Лажник В. Й., Корольова Л. Н. та ін.) або в навчальних посібниках чи підручниках (Баймуратов М. О., Буткевич В. Г., Дмитрієв А. І., Тарасов О. В., Тимченко Л. Д. та ін.).

Також деякі аспекти досліджуваного явища розкриті у дисертаційних дослідженнях Алієва Н. І., Мельник С. А., Гасимова Ф. Г. Зарубіжна доктрина міжнародного права інститут визнання держав розглядала ґрунтовніше. Серед найбільш відомих — Н. І. Алієва, Я. Броунлі, Ф. Мартене, Д. І. Фельдман, Ф. Ф. Мартенс. Незважаючи на таку увагу науковців їх погляди діаметрально розходяться і така доктрина далека від єдності. Причиною цього є те, що даний правовий інститут є «політичним актом і не регламентується міжнародним правом» [1, с. 103]. І. І. Лукашук щодо цього доречно зазначав: «даний інститут особливо тісно пов'язаний з політикою, а також тим, що зі змінами у міжнародній системі і змінюється його зміст» [2, 346].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Цілком зрозуміло, що практичний і науковий інтерес до питання визнання, особливо на фоні інтеграційних та глобалізаційних процесів, зростає. Тому важливим є з'ясування теорій, форм та критеріїв міжнародно-правового визнання, розглянути деякі приклади державного будівництва окремих невизнаних держав та на основі отриманих результатів, зробити відповідні висновки щодо ролі державного будівництва у врегулюванні проблем невизнаних держав та його впливів на процеси їх міжнародного визнання/невизнання.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, що крім держав, урядів, національно-визвольних рухів, повстанських рухів, воюючих сторін як об'єктів визнання, широким поняттям визнання теж охоплюється питання правового характеру щодо територіальної

зміни, питання громадянства тощо [3, с. 91]. Проте, все ж інститут визнання нових держав, урядів залишається одним із найважливіших інститутів міжнародного права.

Важливим є аналіз терміна, який застосовується для характеристики держави на факт утворення нового суб'єкта міжнародного права. Традиційне розуміння поняття «визнання» у міжнародно-правовому значенні наводить М. О. Баймуратов, під яким розуміється односторонній добровільний акт держави, у якому вона прямо або побічно заявляє або про те, що:

1) розглядає іншу державу як суб'єкт міжнародного права і має намір підтримувати з нею офіційні відносини, або

2) вважає владу, яка утвердилася неконституційним шляхом у державі або на частині її території, достатньо ефективною, щоб виконувати в міждержавних відносинах роль представника цієї держави або населення відповідної території [4, с. 141].

В той же час, міжнародне визнання має як формальний, так і фактичний «ціннісний» зміст. У вузькому значенні міжнародне визнання — це акт, яким держава дає згоду на існування нового політичного утворення і виражає готовність з ним співпрацювати. Однак ціннісний фактичний аспект цього поняття має куди ширше значення, а саме: у цьому контексті міжнародне визнання фіксує те, що держава утворилася за правилами сучасних демократичних та правових стандартів [5, с. 370]. Як правило, держави-експортери сучасний цивілізаційних цінностей і виступають гарантами змісту міжнародно-правового визнання. Перш за все, це найрозвиненіші економічно держави, що мають вплив на увесь світовий політико-правовий простір. Проте, жодна, навіть потужна, держава не має права порушувати правила міжнародної політичної гри, тобто фундаментальних міжнародних цінностей загалом і питання дотримання правил міжнародного співжиття. Прикладом може слугувати виключення Російської Федерації із так званої G8 у 2014 році після насильницької анексії Криму. Йдеться про те, що суб'єкт, який порушує міжнародне право, сам себе заганяє у стан міжнародної ізоляції.

Неможливо утворити державу будь-яким довільним способом. У сучасному світі дуже важливо, щоб шлях утворення держави був демократичний та правовий. Тому за таких умов великого значення набуває інститут міжнародного визнання держави.

Історично склалися дві теорії визнання — декларативна і конститутивна. Відповідно до конститутивної теорії правосуб'єктність безпосередньо залежить від визнання суб'єкта з боку членів міжнародного співтовариства. Зокрема, ще й необхідно отримати потрібну кількість визнань з боку інших держав, що буде достатня для визнання утворення. Домінуюче становище вище згадана теорія займала лише до Другої світової війни. Практика невизнання сецесіо-

ністських утворень наприкінці ХХ століття абсолютною більшістю держав є свідченням конститутивної теорії. Декларативна теорія визнання полягає в тому, що відбувається поява нового суб'єкта міжнародного права, з яким вже існуючі держави бажають встановити дипломатичні та інші відносини.

Порівнюючи вказані теорії, можна помітити деякі розходження у них. Але не потрібно їх протиставляти, а варто розглядати як два необхідних етапи процесу становлення нової держави. На стадії утворення держави внаслідок тих чи інших процесів вплив інших держав повинен бути мінімальним, задля уникнення порушень таких принципів: невтручання у внутрішні справи держави, право націй і народів на самовизначення та інших. Але і абсолютно необхідним є факт подальшого визнання, як наступна стадія становлення новоутвореної держави, оскільки на сьогодні держава не може бути ізольованою від міжнародного співтовариства.

Також досліджуючи проблему визнання традиційно виокремлюють форми, у яких це визнання відбувається. Визнання, яке є остаточним, офіційним і не може бути відкликано, відбувається у формі «де-юре» (*de jure*). Якщо держава, що здійснює визнання, не повністю впевнена у життєздатності новоутвореної держави чи не має наміру до якогось часу або до настання певних умов, цілком офіційно й остаточно визнавати нового суб'єкта, то таке визнання зазначається як де-факто» (*de facto*). Зустрічаються випадки, коли держави, уряди вступають в офіційний контакт одна з одною вимушено, для вирішення яких-небудь конкретних питань, але водночас не бажають визнавати одну одну. У цьому випадку говорять про визнання *ad hoc* (у даній ситуації, у конкретній справі) [4, с. 145]. Наразі держави не вказують на форму визнання, яку вони застосовують, тому такий поділ поступово втрачає свою актуальність.

З'ясовано, що односторонній акт є основною формою вираження міжнародно-правового визнання. Такий акт розповсюджує свою дію на сторони, яких стосується цей акт і набуває чинності з моменту його проголошення.

Крім того, виокремлюють критерії визнання держави. Аналізуючи Статут ООН називають миролюбність держави, непорушність територіальної цілісності інших держав, повага до прав та свобод людини, прийняття обов'язків мирного співробітництва, повага суверенітету іншої держави та ін. Можна помітити, що ці критерії пов'язані з мирним способом утворення держави. Утворення держави має відповідати положенням щодо сучасної цивілізованої демократичної держави, тобто процес утворення має бути таким, як і процес власне існування.

До того ж, велику роль при визначенні критеріїв офіційного визнання держав в міжнародному праві

відіграє Конвенція Монтевідео з прав та обов'язків держав від 1933 року. Але стандарти зазначені в згаданій Конвенції є недостатньо зрозумілими та чіткими, щоб ними керувалися держави. Існують великі розходження серед експертів щодо тлумачення того чи іншого з критеріїв визнання на практиці.

Юридичне значення міжнародно-правового визнання держави полягає в тому, що остання постійно розвивається і потребує дедалі складніших форм організації і за своєю природою утворюється як наслідок співжиття людей. На сьогодні не можна утворити дійсно ізольоване суспільство. До того ж держава не може існувати без такого атрибуту як кордон. А якщо держава має кордон, то вона має сусідів на цих кордонах, і, відповідно, вона приречена на певні форми міжнародних відносин, незалежно від їх внутрішньої та зовнішньої політики. Крім того, держава сама не в змозі встановлювати собі кордони без визнання їх сусідами та іншими державами, в іншому разі — повноцінне існування буде неможливим.

Важливість дослідження даної теми полягає ще й в тому, що при незалежності держави, при соціальних революціях, при нелегітимних засобах зміни політичного режиму (в результаті військового перевороту, при встановленні диктатури або виникненні нової держави в результаті збройної інтервенції іншої держави) саме така тема стає особливо актуальною. Практичний аспект застосування інституту визнання держав в міжнародному праві можна відмітити на прикладі Турецької Республіки Північного Кіпру (далі — ТРПК). Умови утворення цього *de facto* утворення заважають ТРПК отримати міжнародно-правове визнання. Це, передусім, військовий характер створення цього політико-територіального утворення за допомогою іноземної інтервенції. Окрім того, ТРПК за весь час свого існування цілком залежить від Туреччини у військовому, економічному та політичному плані, тобто не є самостійною. Цього, вочевидь, достатньо для відмови у міжнародно-правовому визнанні ТРПК. Туреччина є єдиною державою, що надала визнання ТРПК. Турецька сторона спирається на договірні зобов'язання та не вважає введення власних збройних сил нелегітимною дією. Відповідно до рішень Європейського Суду з прав людини нелегітимність ТРПК підтверджується, але водночас в окремих випадках визнається фактична правоздатність цього політико-територіального утворення [6, с. 9].

Висновки. Інститут міжнародно-правового визнання держав є логічно необхідним для вступу держав у міжнародні відносини, тому що останній визначає міжнародну правосуб'єктність територіальних новоутворень і викликане природою міжнародного права, яка регулює легітимність його суб'єктів.

Література

1. Баймуратов М. О. Міжнародне право. — Х.: Одісей, 2002. — 672 с. — С. 103.
2. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть / И. И. Лукашук. — М.: Волтерс Клувер, 2005. — 416 с. — С. 346.
3. Мережко О. Проблеми теорії міжнародного публічного та приватного права / О. Мережко. — К.: Юстиніан, 2010. — 319 с. — С. 91.
4. Баймуратов М. О. Міжнародне публічне право. — Х.: Одісей, 2008. — 704 с. — С. 141–145.
5. Гоцуляк Ю. В. Міжнародне визнання як ознака держави [Текст] / Ю. В. Гоцуляк // Держава і право: збірник наукових праць: юридичні науки. 75. — Київ: Юридична думка, 2017. — С. 366–379 — С. 370.
6. Дурсунов Раміль Малік огли. Міжнародно-правове визнання держав (проблеми теорії та практики): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Раміль Малік огли Дурсунов. — Харків: Б.в., 2014. — 19 с. — С. 9.

References

1. Baymuratov M. O. International law. -H .: Odissey, 2002. — 672s. — p.103.
2. Lukashuk I. I. International law. Common part / I. I. Lukashuk. — M.: Walters Clouver, 2005. — 416 pp. — P. 346.
3. Merezhko O. Problems of Theory of International Public and Private Law / O. Merezhko. — K.: Justinian, 2010. — 319 p. — p. 91.
4. Baimuratov M. O. International Public Law. — X .: Odissey, 2008. 704 pp. — P. 141–145.
5. Gotsulyak Yu. V. International recognition as a sign of the state [Text] / Yu. V. Gotsulyak // State and Law: collection of scientific works: jurisprudence. 75. — Kyiv: Legal Opinion, 2017. — P. 366–379 — C. 370.
6. Dursunov Ramil Malik oglu. International legal recognition of states (problems of theory and practice): author's abstract. Dis ... Cand. lawyer Sciences: 12.00.11 / Ramil Malik oglu Dursunov. — Kharkiv: Bv., 2014. — 19 pp. — p. 9.